"את אחי אנכי מבקש"
שומרים על הבית המשותף

ערכת פעילות לכיתות ד'–ו'

יום הזיכרון לרצח ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל

הקדמה

מהו בית?
בית הוא הרבה יותר מהמקום שבו אנחנו גרים. זהו מקום שבו אנחנו מרגישים שייכים, שבו יש אנשים שחשובים לנו, כללים שעוזרים לנו לחיות יחד, וגם אחריות משותפת לשמור עליו ועל מי שחיים בו. בבית יכולים להיות חילוקי דעות, רצונות שונים ואפילו ויכוחים – אבל אנחנו עדיין בני אותה משפחה וחולקים מרחב משותף.

השנה נבחר להתבונן על מדינת ישראל כעל בית משותף. זהו בית של אנשים רבים ושונים: אנשים בעלי דעות, אמונות, מנהגים, רצונות ואורחות חיים מגוונים. השוני בינינו הוא חלק מהחברה הישראלית, והוא מביא איתו גם מחלוקות. השאלה החשובה היא לא כיצד להימנע ממחלוקות, אלא כיצד אפשר לחלוק, להתווכח ולהשפיע – ועדיין להמשיך לחיות יחד בבית משותף.

שמירה על הבית המשותף היא אחריות של כולנו. היא מתחילה בדברים הגדולים, אבל גם בדברים הקטנים והיום־יומיים: בדרך שבה אנחנו מדברים זה עם זה, ביכולת שלנו להקשיב גם למי שחושב אחרת, בכבוד שאנחנו נותנים לאחר ובשמירה על הכללים המאפשרים לכולנו לחיות יחד.
מורשתו של יצחק רבין ז"ל, שאנו מציינים ביום הזיכרון לזכרו, מעוררת בנו מחשבה על האחריות שיש לכל אחת ואחד מאיתנו לחברה שבה אנו חיים. היא מזכירה לנו שגם כאשר קיימות מחלוקות עמוקות, חשוב לשמור על היכולת לדבר, להקשיב, להתווכח בכבוד ולחפש דרכים לחיות יחד.
בגיל היסודי, החיבור למורשת זו מתחיל דווקא בחיי היום־יום של התלמידים – בכיתה, בהפסקה, במגרש המשחקים וגם ברשת. שם מתרגלים כיצד להביע דעה בלי לפגוע, כיצד להקשיב לדעה אחרת, כיצד להתמודד עם מחלוקת וכיצד להיות חלק מקבוצה שבה לכל אחד ואחת יש מקום.
כך אנחנו לומדים שלא רק גרים בבית משותף – אלא גם שומרים עליו.

מטרות

- **שיח והכרות עם דמותו של יצחק רבין ז"ל:** חשיפת הילדים לקורות חייו של יצחק רבין ופועלו למען המדינה לאורך השנים.
- **טיפוח מיומנויות שיח ותקשורת מקדמת:** הקניית כלים מעשיים (כגון מסר ה"אני" ומודל ההקשבה) לניהול דיאלוג מכבד ובונה, במיוחד במצבי אי־הסכמה או קונפליקט.
- **טיפוח אקלים כיתתי חיובי:** חיזוק תחושת השייכות והאחריות ההדדית של התלמידים, מתוך הבנה שהכיתה (וכמוה גם החברה הישראלית) היא "בית משותף" שיש לשמור עליו יחד.
- **עידוד סובלנות וקבלת האחר:** הבנה והפנמה שקיומן של דעות שונות מעשיר את החברה, וכי ניתן וחשוב לכבד כל אדם, גם כאשר יש חילוקי דעות.

מבנה המהלך

- רקע על חייו ופועלו של יצחק רבין ז"ל
- כרזה: "שומרים על הבית המשותף" – דיון
- לימוד קצר לאור דמות החמ"ד הרב חנן פורת
- פעילות בקבוצות: כרטיסיות תרגול (מסר "אני" ומודל ההקשבה)
- פעילות סיום: הקמת "קיר המשפטים" הכיתתי

יצחק רבין ז"ל – חייו ופועלו (1922–1995)

יצחק רבין נולד בירושלים בשנת 1922. בנעוריו הצטרף לארגון ההגנה ולפלמ"ח, ונלחם למען הקמתה של מדינת ישראל. הוא שירת את המדינה עשרות שנים – כלוחם, כמפקד, כרמטכ"ל במלחמת ששת הימים, כשגריר ישראל בארצות הברית, כחבר כנסת, כשר ופעמיים כראש ממשלה.

רבין ראה את עצמו כחייל כל חייו, ופעל מתוך תחושת אחריות עמוקה כלפי המדינה ואזרחיה. כראש ממשלה, חתם על הסכם השלום עם ירדן ופעל רבות להשגת הסכמות באזור. כאיש צבא ותיק וכמדינאי, הבין היטב שחוסנה של מדינה אינו נמדד רק בכוחה הצבאי:

"ביטחון איננו רק הטנק, המטוס וספינת הטילים. ביטחון הוא גם [...] האזרח הישראלי, החינוך שלו, הבית שלו, והחברה שבתוכה צמח."

בי"ב בחשוון תשנ"ו, בשנת 1995, בתום עצרת בתל אביב שנשא בה דברים בזכות ההידברות, נרצח יצחק רבין. הכנסת קבעה את היום הזה כיום זיכרון לאומי – יום שבו החברה הישראלית עוצרת ושואלת את עצמה כיצד היא שומרת על עצמה מבפנים.

מדרש כרזה

א. התבוננות בכרזה: "שומרים על הבית המשותף" (נספח 1 להקרנה)

ב. נקודות לדיון

- מה אתם רואים בכרזה?
- אילו רגשות, מחשבות או שאלות הכרזה מעוררת בכם?
- מהו בית בשבילכם?
- היכן ממוקם הבית בכרזה? מה משמעות המיקום לדעתכם?
- מדוע יוצר הכרזה בחר לשלב בועות דיבור, ולא דימוי אחר? מה זה מלמד על הדרך שבה שומרים על בית?
- אילו צבעים מופיעים בכרזה? מה הם מסמלים בעיניכם?
- מה קורה לצבע באזור שבו שתי הבועות נפגשות? מה זה יכול ללמד אותנו?
- כיצד מתקשר המסר של הכרזה לכיתה שלנו? למדינת ישראל ולחברה הישראלית?

דגשים למורה:

הבית בכרזה נמצא באזור החפיפה. אם השיח נפסק – הבית אינו קיים.

במליאה

הבית נמצא רק במקום שבו שתי השיחות נפגשות (בועות הדיבור המופיעים בכרזה).
איך ננהל שיח באופן שיאפשר לכולנו לשמור על הבית?
איך נתמודד עם מחלוקות?
איך נתמודד עם כעסים?

לאור דמות החמ"ד- הרב חנן פורת מתוך מעט מן האור לפרשת וישב (מצורף במלואו בנספח)
מה קורה כאשר יש מחלוקת ובוחרים לשמור על זכות השתיקה? מה קורה כאשר נמנעים משיח על מנת לא לומר דברים קשים? האם בחירה בשתיקה היא הדרך לשלום?
במאמרו לפרשת וישב הרב חנן פורת קורא:
כשמדברים בכנות ובגלוי לב, על מה שכואב, אפשר אולי לצעוד עוד צעד קטן ולהגיע, מתוך "עת לדבר", אל הפסוק הצמוד אליו: "עת לאהוב".
בתוך כל חברה ומשפחה עלולים להתעורר חילוקי דעות, בחירה בשתיקה גם אם היא מתוך כוונות טובות היא אינה הדרך להשכנת שלום. צריך למצוא את הדרך לשוחח על הדברים בגילוי לב ולגשר על הפערים. כמובן, שיח כזה צריך להיות מתוך לקיחת אחריות ורצון אמיתי לשינוי כפי שנלמד במודלים בקבוצות.

בקבוצות

- חלוקה לארבע קבוצות.
- כל שתי קבוצות עוסקות באותו אירוע: מסר ה"אני" כשאני כועס (נספח 2 להדפסה); "מודל ההקשבה" כאשר לא מסכימים (נספח 3 להדפסה).

סיכום: קיר המשפטים

1. הכרזה נתלית במרכז הלוח. סביבה נתלים התוצרים של מסר ה"אני" ושל מודל ההקשבה.
2. מעל הקיר נכתבת הכותרת: **"שמירה על הבית המשותף"**.
3. חשוב להתייחס למודלים במהלך השנה ולשאול:
   - מה הצלחנו ליישם?
   - מה חשוב שנשפר?

להרחבה

- ניתן להמחיז את המצבים שהצגתם בכיתה.
- ניתן להשתמש במודלים שנלמדו גם בבית, לשתף את בני המשפחה וליישם את הכללים.

עת לדבר!

ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו. וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלם. (בראשית ל"ז, ד')

רש"י, בעקבות חז"ל, מהפך בזכות האחים ואומר: מתוך גנותם למדנו שבחם,שלא דברו אחד בפה ואחד בלב.

היינו שלא העמידו פנים כאוהבים, ודברו עמו שלום מן השפה ולחוץ, שעה שיקדה שנאה בלבם.

לכאורה נהגו האחים כשורה, גם בעת שנאתם, וקיימו בעצמם את הנחייתו של הרמב"ם, בהלכות דעות (ב', ו'):

אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי, ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב,

אלא תוכו כברו והעניין שבלב הוא הדבר שבפה.

אין היתר ל"זכות השתיקה"

דא עקא: דווקא 'זכות השתיקה' שנטלו לעצמם אחי יוסף, היא שגרמה לשבר הנורא בבית יעקב.

נתעלמה מהאחים הלכה אחרת, המחייבת לדבר ולא לשתוק!

לא תשנא את אחיך בלבבך, הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. (ויקרא י"ט, יז)

הלכה זו נתפרשה דרך כלל בתלמוד ובפוסקים "כמצוות תוכחה" בדברים שאינם נוגעים דווקא למוכיח עצמו, אבל עומק פשוטו של מקרא הינו: אם פגע בך חברך וגרם לך עלבון וצער, "לא תשנא את אחיך בלבבך" ותשמור "בבטן" את הביקורת כלפיו, אלא "הוכח תוכיח את עמיתך", דבר עמו גלויות והוכח אותו על התנהגותו כלפיך, וממילא, יש סיכוי שילובנו הדברים ויתוקנו. או אז ממילא יתוקן גם משבר היחסים ביניכם, "ולא תשא עליו חטא", את חטא השנאה שבלב, ההומה ללא מוצא, ואחריתו מי ישורנו.

ברוח זו פירש הרמב"ם פסוק זה ביד החזקה:

כשיחטא איש לאיש,לא ישטמנו וישתוק... אלא מצוה עליו להודיע ולומר לו:

למה עשית לי כך וכך ולמה חטאת לי בדבר פלוני, שנאמר: "הוכח תוכיח את עמיתך" (הל' דעות ו', ו')

הלכה זו תואמת לחלוטין את ההנחיה המוסרית: שלא יהא אדם אחד בפה ואחד בלב,אך שוללת בחריפות את האלטרנטיבה של "זכות השתיקה" ותובעת מן האדם שלא להדחיק את עלבונו, אלא להניח את הדברים "דוגרי" על השולחן.

אילמות ההופכת לאלימות

אילו היו האחים נוהגים בדרך זו, והיו מוכיחים את יוסף על פניו,היו ודאי מגלים שמעשי הנערות של יוסף והבאת דיבתם רעה אל אביהם היו פרי בוסר של משובת נעורים. ולא נבעו מרצונו להיות להם כרודף ולהטיל שנאה בינם לבין אבא, "כדי שיקללם אביהם וישאר הוא לבדו ברוך מבנים" (ספורנו ל"ז, יח).

אבל הם "לא יכלו דברו לשלום" ודמיונם עבד "שעות נוספות" לצייר ציורי בלהות ולהציגם בעיני עצמם, כקורבן, העומד חוסר אונים מול אח שחצן הרוקם מזימה, להיות יורש נבחר ולסלק אותם מדרכו כישמעאל – שנדחה מבית אברהם וכעשו – שנדחה מבית יצחק.

שתיקתם הרועמת הפכה אילמות לאלימות והביאה להתפרצות שנאה עיוורת: לכו ונהרגהו... לכו ונמכרהו...

לו רק ידעו "דברו שלום", היו זוכים להטות אוזן ולשמוע את קולו של יוסף הקורא ממרחקים לעומתם: "את אחי אנוכי מבקש". לגלות עד כמה טעו בכוונותיו.אבל במקום לדבר היו שרויים באפלת עלבונם ואטמו אוזניהם לזעקותיו "בהתחננו על נפשו".

עת לדבר - עת לאהוב

"הנסתרות לה' אלוהינו", אשר מאוד עמקו מחשבותיו, לסבב, בדרך נפתלת זו, את גלות מצרים ולהחיות, עם רב מחרפת רעב.

אבל "הנגלות לנו ולבנינו עד עולם", ללמוד מכאן כי "עת לחשות ועת לדבר" (קהלת ג', ז).

וכשמדברים בכנות ובגלוי לב, על מה שכואב, אפשר אולי לצעוד עוד צעד קטן ולהגיע, מתוך "עת לדבר", אל הפסוק הצמוד אליו: "עת לאהוב".

כרטיסיית קבוצה 1

מסר "אני" ומסר "אתה"

האירוע

במשחק הכדורגל, אחד השחקנים
כעס וצעק על חברו:
"בגללך הפסדנו, אתה גרוע!
עדיף שלא תבוא לשחק איתנו יותר!"

שוחחו

- מה קורה לתחושת הביטחון בכיתה כשתשתמשים בשפה כזו ברגע של כעס?
- האם הכעס עצמו הוא הבעיה? או ההתנהגות שבעקבותיו?

ההסבר

כשאנחנו כועסים או מאוכזבים, קל מאוד להשתמש במסר **"אתה"** להאשים את האחר או לומר לו מה הוא עשה לא בסדר ("אתה הרסת לנו!", "בגללך הפסדנו!").

הבעיה במסר "אתה" היא שהוא גורם לצד השני להתגונן ולהחזיר בכעס.
השיחה נפסקת ואייתה נעלמת החפיפה.

במסר "אני" אנתנו מסבירים מה אנתנו מרגישים ומה אנחנו צריכים, **בלי להאשים.**

נוסחת מסר "אני" – שלושה שלבים:

1. **העובדה: "כש..."**
   מה קרה בפועל, בלי שיפוט.
2. **הרגש שלי: "אני מרגיש .."**
3. **הצורך / הבקשה:**
   "כי חשוב לי ש..." / "והייתי רוצה ש..."

כרטיסיית המשך

דוגמה לאירוע הפסד בטורניר:

מסר "אתה" (מעכב):

"בגללך הפסדנו, אתה גרוע!
עדיף שלא תבוא לשחק איתנו יותר!"

מסר "אני" (בונה):

אני ממש מאוכזב שהפסדנו היום כי רציתי שננצח. קשה לי כשיש חוסר שיתוף פעולה במגרש.

פעם הבאה בואו נתאמן ביחד על מסירות.

תרגול – מנסחים מחדש:

המשיכו את המשפטים על ידי מסר "האני"

- כשקוטעים אותי באמצע הדיבור...
- כשמישהו לוקח לי את העיפרון בלי לבקש...
- כשלא משתפים אותי במשחק בהפסקה...

התוצר:

עצבו שלט שמסביר על מסר האני והתכוננו להציג אותו במליאה.

כרטיסיית קבוצה 2

מודל ההקשבה כשאנחנו לא מסכימים

האירוע

הכיתה בוחרת שיר לטקס בית הספר.
שני תלמידים רוצים שירים שונים.
הווכוח ביניהם הופך לקולני, ואחד מהם
אומר לשני: **"איזה שיר מטופש!**
אין לך בכלל טעם במוזיקה!"

שוחחו

- מה קורה לשיחה כשמולזלים בדעה של השני?
  האם המחלוקת עצמה היא הבעיה,
  או הדרך שבה מתווכחים?
- סובלנות פירושה לכבד את זכותו של האחר לחשוב אחרת,
  גם כשאנחנו לא מסכימים איתו.
  איזו התנהגות בוויכוח הזה הייתה מראה סובלנות?

ההסבר

כשאנחנו לא מסכימים עם מישהו, קל מאוד לפסול את דעתו או ללעוג לה ("זה שטווית!" "אין לך מושג!").
הבעיה בפסילה היא שהיא גורמת לצד השני להפסיק להקשיב לנו בחזרה, ומונעת מאיתנו לראות זוויות חדשות.
במודל ההקשבה אנחנו מראים לצד השני שהקשבנו לו ושאנחנו מכבדים את זכותו לחשוב אחרת, גם כשאנחנו לא מסכימים בכלל.

נוסחת מודל ההקשבה: שלושה שלבים

1. **השיקוף:** "אני שומע ש..." / "אני מבין שלדעתך..."
2. **הכבוד:** "אני מכבד את דעתך..." / "זו זכותך לחשוב כך..."
3. **הדעה שלי:** "ולדעתי..." / "אני חושב ש..."

כרטיסיית המשך

שיח סוגר (מעכב):

"איזה שיר גרוע! אין לך טעם בכלל, ברור שלא נבחר בזה!"

שיח פותח (בונה):

אני מבין שאתה ממש אוהב את השיר הזה, זכותך לחשוב שהוא מתאים, אבל אני חושב שהוא קצבי מדי לטקס ומעדיף שיר אחר.

תרגול – מנסחים מחדש:

כתבו את המשפטים באמצעות מודל ההקשבה:

- כשתלמיד אחר טוען שהקבוצה שלו בספורט היא הכי טובה בעולם, ואני אוהד קבוצה יריבה...

.....

- כשחבר חושב שהמבחן שהיה היום היה ממש קל, ואני חושב שהוא היה קשה מאוד...

.....

- כשמישהו מציע רעיון לפעילות כיתתית שלדעתי בכלל לא מתאים לכיתה שלנו...

.....

התוצר:

עצבו שלט שמסביר על מודל ההקשבה והתכוננו להציג אותו במליאה.

מדרש כרזה

שומרים על הבית המשותף
אילה אילת
יום הזיכרון ה- 31 לרצח ראש הממשלה ושר הביטחון יצחק רבין,
י"ב בחשוון תשנ"ו, 4.11.95 | الذكرى ال- 31 لاغتيال رئيس الحكومة
ووزير الدفاع اسحاق رابين
הקונדיאון הישראלי
מרכז יצחק רבין
משרד החינוך